

กระบวนการอำนวยความยุติธรรมชุมชน : ข้อเสนอจากประเด็นวิพากษ์และกรณีศึกษาเชิงประจักษ์

The Community Restorative Justice Process : Proposed Recommendations

Based on Critical Issues and Empirical Case Study

ภูวน อุจน์จันทร์¹, รศ. น.ท. ดร.สุมิตร สุวรรณ²

และ รศ. ดร.สันติ ศรีสวนแดง³

Puwana Unjan⁴, Assoc. Prof. Wg.Cdr.Sumit Suwan. Ph.D.⁵

and Assoc. Prof.Sunti Srisuantang, Ph.D.⁶

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดและกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยและต่างประเทศ 2) วิเคราะห์ วิพากษ์กระบวนการอำนวยความยุติธรรมชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย และ 3) ค้นหาแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความยุติธรรมชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โดยใช้การศึกษาเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลทฤษฎีจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชุมชนของไทยและต่างประเทศ และการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์โดยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มร่วมกับตัวแทนชุมชนตลาดมาตาพุด จังหวัดระยอง ได้แก่ ประธานชุมชน เลขาณุกร

¹ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน) สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาศึกษาศาสตร์-เกษตร คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

⁴ Ph.D. Student. Department of Human and Community Resource Development Kasetsart University. Kamphaeng Saen Campus., Thailand

⁵ Lecture at Department of Human and Community Resource Development Kasetsart University. Kamphaeng Saen Campus, Thailand

⁶ Lecture at Department of Human and Community Resource Development Kasetsart University. Kamphaeng Saen Campus, Thailand

E-mail : tidarat555@hotmail.com, sumit.s@ku.ac.th, satsts@ku.ac.th

ชุมชน และชาวบ้านในชุมชน จำนวน 18 คน และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน วิเคราะห์ข้อมูล และจัดเวทีนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ณ ที่ทำการชุมชน ตลาดมาตาพุต โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปแนวทางการพัฒนา กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของประเทศไทย ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวคิด และกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยมีกระบวนการร่วพลังชุมชน โดยเมื่อ ชุมชนประสบปัญหา ภาครัฐถึงจะเข้ามาช่วยเหลือ จึงถือเป็นการรวมตัวกันใน ลักษณะเฉพาะกิจ ซึ่งหากสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ความต่อเนื่องจะลดลง ในขณะที่ การรวมตัวกันของชุมชนในประเทศสหรัฐอเมริกามีความต่อเนื่องและยังคงอยู่ในลักษณะ ของศูนย์ยุติธรรมชุมชน 2) กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของชุมชนตลาดมาตาพุต จังหวัดระยอง ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการตนเองในรูปแบบของการใกล้เคียงเพื่อลด ปัญหาข้อขัดแย้งในพื้นที่ ภาครัฐจะมีส่วนในการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรม องค์ความรู้ด้าน กฎหมาย กฎ ระเบียบ รวมถึงขั้นตอนต่างๆ และภาคเอกชนจะมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน โดย การช่วยส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนมีการวางแผนทางในการดูแลชุมชนร่วมกัน และ ตระหนักถึงความสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการ ค้ำครอง ป้องกันและฟื้นฟู ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน 3) แนวทางการพัฒนา กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ได้แก่ ก่อนชั้นศาล คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและป้องกันปัญหา ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ในชั้นศาล คือ ภาครัฐและชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการช่วยเหลือกรณีเกิดข้อพิพาทที่เป็นคดีความ และหลังชั้นศาล คือ ภาครัฐ ชุมชนและภาคเอกชนทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการฟื้นฟูให้กับผู้กระทำความผิดให้กลับสู่ สังคม และการเยียวยาให้กับเหยื่อหรือผู้เสียหาย โดยการพัฒนาระบบการอำนวยความสะดวก ยุติธรรมชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอิสระ และภาคเอกชน ในการทำหน้าที่เป็นผู้ป้องกัน ผู้อำนวยความสะดวก และผู้สนับสนุน

คำสำคัญ : กระบวนการยุติธรรม, ยุติธรรมชุมชน, ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

Abstract

This research studies for 1) the community restorative justice of Thailand comparative with international in terms of structure and process paradigm 2) the community restorative justice of Thailand in the current situation and 3) The existence of the development of the community restorative justice in Thailand. This research used documentary studies and qualitative research. Secondary data were collected from several documents related to Thai and international community justice. The Empirical case study was conducted by the formal interview and focus groups at Map Ta Phut Market's community representative, including chairman, secretary and 18 members. The Critical Issues by The formal interview was conducted with various stakeholders such as judges, government officers and 5 Thai justices professional. Finally, data analysis by content analysis and conclusions of the community restorative justice of Thailand are presented. The results of this research found that 1) Most of the community justice in Thailand are not long-term communities. They are setup to solve specific problem and focus only on the short-term results. Once the short-term goals are reached, these communities are abandoned. 2) Map Ta Phut Market's community is different from most communities in Thailand. Their community has existed for a long period of time and is focusing on long-term achievements. Map Ta Phut Market's community manages itself in the form of mediation to reduce conflicts in the area while government will take part in supporting activities, regulatory, and legal knowledge. The private sectors are involved in the community by supporting its activities and balancing the use of natural resources 3) Based on the studies, this research found that prior the court system, the

community acts as a defender to resolve problems. During the court process, the government and the community act as facilitators in case of litigation. After the court's decision, government, community and private sectors act as supporters to help victim and convicted people happily live in the community.

Keyword : Justice Process, Community Justice, Restorative Justice

บทนำ

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) แสดงถึงเจตนารมณ์ในการร่วมมือระหว่างประเทศในการวางกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก ซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ให้การรับรองตามข้อมติที่ 217 A (III) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 ซึ่งประเทศไทยออกเสียงสนับสนุน โดยมีคำปรารภที่ว่า “ด้วยเหตุที่การยอมรับศักดิ์ศรีประจำตัวและสิทธิซึ่งเสมอกันและไม่อาจโอนแก่กันได้ของสมาชิกทั้งปวงแห่งครอบครัวมนุษยเป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในพิภพ” และ “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนี้เป็นมาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จสำหรับประชาชนทั้งหลายและประชาชาติทั้งปวง ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้ปัจเจกบุคคลทุกผู้ทุกนามและองค์กรของสังคมทุกหน่วย โดยการระลึกเสมอๆ ถึงปฏิญญานี้ พยายามสั่งสอนและให้การศึกษาเพื่อส่งเสริมการเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ และด้วยมาตรฐานที่เจริญก้าวหน้าไปข้างหน้าทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและการถือปฏิบัติต่อสิทธิเหล่านั้นทั้งในหมู่ประชาชนของรัฐสมาชิกเองและในหมู่ประชาชนแห่งดินแดนที่อยู่ภายใต้ตุลาณาของรัฐสมาชิกดังกล่าว” (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2550: 3-10) จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในด้านเสรีภาพ ความยุติธรรม และสิทธิมนุษยชน ที่นานาประเทศในฐานะสมาชิกสมัชชาแห่งสหประชาชาติพึงปฏิบัติและให้ความสำคัญกับประชาชนภายในประเทศ รวมทั้งประเทศไทยที่ได้รับการรับรองและออกเสียงสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์สิทธิในกระบวนการยุติธรรมปัจจุบันอยู่ในระดับที่น่าเป็นห่วง เมื่อปี 2548 ศูนย์ข้อมูลกฎหมายแห่งเอเชีย (Asian Legal Resource Center) ซึ่งมีสำนักงานที่ฮ่องกง และมีสถานะที่ปรึกษา (consultative status) ที่ได้รับการรับรองโดยคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติได้จัดทำรายงานเกี่ยวกับประเทศไทย ระบุว่า “การทำทารุณกรรมเป็นพฤติกรรมที่ประทุพฏิกันเป็นปกติ และเป็นที่ยอมรับกันอย่างเปิดเผยในหมู่เจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายและเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง มีส่วนเชื่อมโยงกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบอื่นๆ โดยเฉพาะการสังหารนอกระบบกระบวนการยุติธรรมและการฆ่าโดยตั้งเป้าหมายไว้ก่อนได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างน่าตกใจ แม้ว่ารายงานดังกล่าวจะจัดทำไว้ตั้งแต่ปี 2548 ซึ่งเป็นการรายงานที่อยู่ในบริบทต่อเนื่องจากนโยบายสงครามยาเสพติดและความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้ แต่ข้อสรุปเหล่านั้นยังคงสะท้อนสถานะสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สอดคล้องกับตัวเลขทางสถิติของสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียนที่ได้รับในช่วงปี 2547-2550 พบว่า มีเรื่องร้องเรียนที่เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 อัตราร้อยละเรื่องร้องเรียนด้านกระบวนการยุติธรรมของสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต่อเรื่องที่ได้รับการร้องเรียนทั้งหมด

ปี	เรื่องร้องเรียนด้านกระบวนการยุติธรรม (%)
2547	26.63
2548	20.67
2549	24.14
2550	22.91

ที่มา: รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชน ปี 2547-2550 (2552)

จากตัวเลขที่ปรากฏข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สถานการณ์ด้านกระบวนการยุติธรรมของไทย (ด้านอาญา) มีเรื่องร้องเรียนเข้ามาตั้งแต่ ปี 2547 – 2550 ในอัตราสูงถึง ร้อยละ 20.67 – 26.63 และเมื่อรวมเข้ากับเรื่องร้องเรียนด้านสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากร และสิทธิทางสังคมที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้จำแนกไว้ ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงปัญหาการร้องเรียนที่ประชาชนได้ถูกละเมิดทำให้ประชาชนโดยส่วนใหญ่ต้องพึงพิงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญนอกเหนือจากองค์กรตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนของสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ที่ได้เปิดเผยผลสำรวจเรื่อง การสำรวจช่องว่างกระบวนการยุติธรรมในสายตาประชาชน กรณีศึกษาประชาชนในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดรวม 21 จังหวัดของประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 4,520 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 29 ตุลาคม-9 พฤศจิกายน 2549 โดยมีประเด็นสำคัญที่พบดังนี้ ประชาชนจำนวนมากให้ความคาดหวังและความสำคัญสูงต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมแต่ไม่ได้รับการตอบสนองหรือไม่เห็นการปฏิบัติตามความคาดหวัง โดยประชาชนคาดหวังและให้ความสำคัญกับช่องว่างของกระบวนการยุติธรรมในประเทศไทยที่กว้างมากที่สุด คือ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันและไม่เลือกปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม พบว่า ร้อยละ 47.0 ของประชาชนคาดหวังและให้ความสำคัญมากถึงมากที่สุด แต่ร้อยละ 17.9 เท่านั้นที่พบกับความคาดหวังนั้น จากตัวเลขทางสถิติดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าประชาชนมีความคิดเห็นว่า ช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านประเทศไทยขณะนี้ ประชาชนส่วนใหญ่คาดหวังว่าจะมีสังคมที่ดีกว่าเก่า และกระบวนการยุติธรรมเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่ง

สอดคล้องกับกิตติพงษ์ (2550: 46) ให้ความเห็นว่า สภาพปัญหาที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมไทยมีประเด็นหลัก ได้แก่ กระบวนการยุติธรรมนั้นถูกผูกขาดโดยรัฐมากเกินไป เป็นเรื่องที่รัฐเข้ามาจัดการทั้งหมดทั้งระบบโดยไม่มีพื้นที่ให้ชุมชนและประชาสังคมเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วม กระบวนการยุติธรรมนั้นมุ่งเน้นที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ในบางครั้งลืมที่จะให้ความสำคัญต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งกระบวนการยุติธรรมของเรายังคงคิดจะดึงข้อพิพาทเข้าสู่ระบบ ไม่ค่อยมีกระบวนการที่

จะส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหาในชุมชน ในขณะที่รัฐบาลในฐานะผู้บริหารประเทศ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน จึงต้องมีหน้าที่ปกป้องส่งเสริมและดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และรับประกันว่าทุกคนที่อาศัยอยู่ในรัฐจะเข้าถึงสิทธิและเสรีภาพ

ปัจจุบัน รัฐได้มีการก่อตั้งองค์กรเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับประชาชนโดยมีองค์กรสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการการสามัญประจำสภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนได้อย่างกว้างขวาง ประชาชนจะต้องรักษาสิทธิและเสรีภาพของตนเอง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการต่อรองกับหน่วยงานต่างๆ การรวมกลุ่มเป็นการประสานความร่วมมือที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่นหรือชุมชน การสร้างความรับผิดชอบ (accountable) รู้จักรับฟังความแตกต่างในทางสร้างสรรค์ (positive difference) ความชอบธรรม (legitimate) และเสริมสร้างความเข้มแข็ง (empowered) ภายใต้งังคมเปิด ก็จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันหรือองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้วยเพื่อจะได้สร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต ประชาธิปไตยชุมชน จึงเป็นการที่สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงอำนาจในการตัดสินใจในกิจการและความเป็นไปต่างๆ ในชุมชน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันกำหนดทิศทางและนโยบายสาธารณะร่วมกันพัฒนาชุมชนติดตาม ตรวจสอบ รักษาสิทธิประโยชน์จากการทำงานของนักการเมืองและรัฐ

ดังนั้น ปัญหาที่สำคัญของกระบวนการยุติธรรมผ่านมาก็คือ กระบวนการยุติธรรมขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน จึงต้องหันมามองปัญหาโดยใช้ประชาชนและสังคมเป็นศูนย์กลาง (จุฬารัตน์, 2548: 138) ดังนั้น การพัฒนากระบวนการยุติธรรมของไทยที่สำคัญต้องมีกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับบริบทของประเทศ ต้องให้ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประชาชนสามารถร่วมกันสร้างภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง และมีองค์กรที่ส่งเสริม สนับสนุนและสามารถแก้ปัญหาให้กับประชาชนได้ กระบวนการยุติธรรมชุมชนจึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ต้องนำมาใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักที่เน้นการลงโทษเป็นหลัก รวมเข้ากับการสร้างชุมชน

และสังคมให้เข้ามาใช้กระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตนเองได้ โดยการเข้าถึงระบอบประชาธิปไตย การสร้างภาคประชาสังคม และที่สำคัญคือ องค์กรที่ทำงานตอบสนองปัญหาเรื้อรังเรียนของประชาชนต้องปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาคประชาสังคมจึงเป็นทางเลือกและปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนสามารถสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งได้ และสร้างขบวนการประชาสังคม ความตื่นตัวของชุมชน ในการเข้าร่วมทำกิจกรรม การแสดงความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง มีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่เป็นระเบียบชัดเจน มีระบบการประสานงานติดต่อกัน หรือมีการจัดวางแผนกิจกรรม ขั้นตอนการทำงาน การทำงานร่วมกัน โดยคำนึงถึงคุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะในการแก้ปัญหาทุกข้อนของคนในชุมชนและชุมชนก็จะอยู่ร่วมกันอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

ผู้วิจัยมีแนวคิดว่าการบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้นมีจุดอ่อน ต้องการเสริมเติมเต็มโดยกระบวนการยุติธรรมชุมชน แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาค้นคว้างานด้านกระบวนการยุติธรรมของกิตติพงษ์ กิตยารักษ์ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และรังสิต โลไทยสงค์ ซึ่งถือเป็นนักวิชาการด้านยุติธรรมที่โดดเด่นของประเทศ ผสานเข้ากับการศึกษาพัฒนาการของกระบวนการยุติธรรม การบริหารจัดการองค์กร และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงต้องการค้นหากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนที่ผสมผสานแนวความคิดระหว่างกระบวนการยุติธรรมชุมชนและกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมขององค์กรภาครัฐในฐานะ “ผู้ให้บริการด้านการอำนวยความสะดวกยุติธรรม” และ การมีส่วนร่วมของชุมชน ในฐานะ “ผู้รับบริการการอำนวยความสะดวกยุติธรรม” ในทัศนะที่ภาครัฐต้องรู้จักการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างสมานฉันท์ และชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมเพื่อดูแลตนเอง จึงเป็นการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาการละเมิดที่เกิดขึ้น โดยคาดหวังว่าการกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนจะสามารถเข้าถึงปัญหาของชุมชนได้ในทุกระดับชั้น และสร้างความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนที่จะเป็นช่องทางในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดและกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อวิเคราะห์ วิพากษ์ กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย โดยสะท้อนจากทัศนะของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมและกรณีศึกษาเชิงประจักษ์
3. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 : การวิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยและต่างประเทศ

ขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทฤษฎีที่มีเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบแนวคิดกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน และมีการก่อตั้งศูนย์ยุติธรรม

ขั้นตอนที่ 2: การวิเคราะห์ วิพากษ์ กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยทำความเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันของกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของประเทศไทย โดยทำการศึกษา 2 ส่วนประกอบกัน คือ 1) การศึกษาแนวคิดเชิงวิเคราะห์วิพากษ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการยุติธรรมของไทย ผู้ทรงคุณวุฒิจากคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ประกอบด้วย

รองประธานศาลฎีกา (ประธานกรรมการขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม) อธิบดีรองประธาน

ศาลฎีกา อดีตปลัดกระทรวงยุติธรรม (ผู้อำนวยการสถาบัน เพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (องค์การมหาชน)) รองปลัดกระทรวงยุติธรรมและประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคล (interview) และ 2) การศึกษาเชิงประจักษ์โดยใช้วิธีการแบบเจาะจง โดยคัดเลือกชุมชนตลาดมาบตาพุดซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดเป็นตัวแทนในการศึกษา เนื่องจากกลุ่มชุมชนตลาดมาบตาพุด ถือเป็นต้นแบบชุมชนเข้มแข็งที่มีการบริหารจัดการตนเอง โดยเฉพาะการดูแลรักษาชุมชนในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (focus group)

ขั้นตอนที่ 3: การนำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชน ดังนี้

1. สรุปข้อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนจากการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การสังเคราะห์จากประเด็นการสัมภาษณ์เชิงประจักษ์ในชุมชนกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ
2. สังเคราะห์ข้อเสนอข้างต้น ทั้ง 2 แนวทาง เป็นข้อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชน
3. นำข้อเสนอแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนให้กับผู้นำชุมชนกรณีศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรับฟังการวิพากษ์และเติมเต็มข้อมูล ทั้งนี้ ในการคัดเลือกผู้วิพากษ์ ผู้วิจัยจะคัดเลือกจากตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิด้านกระบวนการยุติธรรมของไทย และตัวแทนผู้นำชุมชน เป็นตัวแทนจำนวน 3 คน ประกอบไปด้วย ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ประธานกรรมการชุมชน และเลขานุการกรรมการชุมชน
4. จัดเวทีนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นแนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชน ณ ที่ทำการชุมชนตลาดมาบตาพุด โดยมีชาวชุมชนเข้าร่วม

จำนวน 20 คน ประกอบไปด้วย ประธานกรรมการชุมชน เลขานุการกรรมการชุมชน กรรมการชุมชน และชาวชุมชน

ผลการศึกษา

นักวิชาการในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เช่น Zehr and Braithwaite (1995), McCold and Wachtel (2002) และ Marshall (1996) ประกอบกับกิตติพงษ์ (2550) ผู้เชี่ยวชาญในแวดวงยุติธรรมไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาการอำนวยความสะดวกยุติธรรมของภาครัฐที่มีต่อชุมชนและสังคม โดยให้ความสำคัญกับ การเยียวยาผู้เสียหายอย่างเหมาะสม และการฟื้นฟูผู้กระทำความผิดให้กลับมาเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมได้ ซึ่งจะทำให้สังคมและชุมชนสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งและอาชญากรรมร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์

นักวิชาการด้านอาชญาวิทยาและงานยุติธรรมชาวตะวันตก เช่น McCold and Wachtel (2002) และ Karp and Clear (2000) และผู้เชี่ยวชาญด้านยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย กิตติพงษ์ (2541), จุฑารัตน์ (2546), สมชาติ (2547), อังคณา (2549) และกระทรวงยุติธรรม (2550) ได้ให้ความหมายกระบวนการยุติธรรมชุมชนในทิศทางเดียวกันว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นแบบแผนของกลยุทธ์เชิงรุกที่เน้นป้องกันอาชญากรรมด้วยการทำงานร่วมกันของชุมชนในลักษณะของหุ้นส่วนที่เข้มแข็งระหว่าง องค์การภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อความปลอดภัยของสาธารณะกับชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนนั้นๆ โดยเป็นวิธีการในการขับเคลื่อนชุมชน การสร้างมาตรการหรือยุทธวิธีในการลดและป้องกันอาชญากรรม ให้ความสำคัญกับการเผชิญหน้าอาชญากรรมและการกระทำผิดด้วยวิธีการเชิงรุก โดยการแก้ปัญหาในทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลในการป้องกัน ควบคุม ลด และเยียวยาความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม รวมถึงมีเป้าหมายเพื่อสร้างและรักษาความปลอดภัย ที่จะนำไปสู่การสร้างพลังความเข้มแข็งให้ชุมชน การรักษาความปลอดภัย และการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในระดับชุมชน โดยอาศัยกระบวนการสร้างหรือเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมเป็น หุ้นส่วน เพื่อให้

ชุมชนมีความเข้มแข็งมีชีวิตชีวา และมีความยุติธรรมของชุมชน รวมทั้งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนได้

1 แนวคิดและกระบวนการยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยและต่างประเทศ

การมุ่งค้นหาการพัฒนากระบวนการอำนวยความยุติธรรมชุมชนของประเทศไทยมีรากฐานจากแนวคิดจากกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และกระบวนการยุติธรรมชุมชน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยสหรัฐอเมริกาได้มีการศึกษาและพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกเป็นเวลานาน ซึ่งเมื่อนำเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมทางเลือกของประเทศไทย สามารถนำมาตอบโจทย์วัตถุประสงค์ของการพัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้ในแต่ละมิติ ดังนี้

1.1 จุดร่วมยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชน คือ การใช้ชุมชนในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน ประกอบด้วย ความคงอยู่ การส่งเสริมระบบ การป้องกัน การแก้ปัญหา การสร้างโอกาส การส่งเสริมค่านิยมที่แตกต่างกัน การสร้างโอกาสในการมีส่วนร่วม การใช้ทรัพยากรส่วนตัว การใช้พลังขับเคลื่อนในทุกระดับ และการสนับสนุนยุติธรรมชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับจุฑารัตน์ (2548) กล่าวว่า การเคลื่อนไหวของกระบวนการชุมชน คือ การเคลื่อนไหวของกลุ่มสังคมหรือประชาสังคมที่อาจประกอบด้วยผู้ที่ทำงานอยู่ในภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวเรื่องกระบวนการยุติธรรมในสังคมไทย ที่ทำการเคลื่อนไหวคู่ขนานกับกระบวนการยุติธรรม โดยบางส่วนได้ร่วมในเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขององค์กรภาครัฐและเอกชนและบางส่วนเกิดจากการเลียนแบบอย่างกันในการดำเนินกิจกรรมเดียวกันนั้นในสังคมของตนได้ดำเนินการเพื่อเรียกร้องสิทธิและผลประโยชน์แทนเหยื่ออาชญากรรมและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ อันนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวของกระบวนการทัศน์และการเปลี่ยนแปลงระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น กระบวนการชุมชนที่สำคัญจำเป็นต้องผสมผสานแนวคิดในการแก้ปัญหาและการฟื้นฟูเข้าด้วยกัน และสุรสิทธิ์ (2546) และดำรงศักดิ์ (2549) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นบุคคล เกิดขึ้นพร้อมกับสิทธิ เสรีภาพ คุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม สมาชิกในสังคมจะต้องมีโอกาสได้รับความเสมอภาคอัน

เนื่องมาจากสิทธิที่จะได้รับบริการ อย่างน้อยที่สุดควรจะได้รับ การตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของบุคคล ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่างๆ ต้องมีความรับผิดชอบในการทำให้ประชาชนในสังคมมั่นใจได้ว่าต้องมีความรับผิดชอบในการทำให้ประชาชนในสังคมมั่นใจว่าสิทธิต่าง ๆ จะต้องได้รับ เช่นกัน ดังนั้น จุฬร่วมยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชนของกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของสหรัฐอเมริกา คือ หนึ่งส่วนในการทำงานด้านยุติธรรมทางเลือก ที่ภาครัฐต้องได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรในระดับท้องถิ่น ที่จะต้องประสานความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน ซึ่งการที่สหรัฐอเมริกามีองค์กรด้านยุติธรรมชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ จำนวนมาก ทำให้กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ความเชื่อมโยงในพัฒนาการด้านกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในสังคมไทย คือ การขับเคลื่อนแนวคิด ซึ่งจุฬารัตน์ (2556) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงแนวคิดด้านยุติธรรมทางเลือกกับแนวทางการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทย ต้องประกอบไปด้วย (1) กระแสการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในระดับสากลที่แผ่เข้ามาในประเทศ เป็นแบบอย่างที่ทำให้มีการเลียนแบบ เช่น เรื่องของยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (2) เกิดจากแรงบีบหรือแรงกดดันทางตะวันตกให้มีการปฏิรูปเพื่อให้ทันสมัยทัดเทียมตะวันตก (3) เกิดจากการกำหนดมาตรฐาน การตกลงร่วมกัน พันธสัญญา และอื่นๆ โดยผ่านกระบวนการขององค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติ ในเรื่องของพันธสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน สนธิสัญญาแลกเปลี่ยนนักโทษ เป็นต้น และ (4) เกิดจากปัญหาอาชญากรรมระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นใหม่เป็นอาชญากรรมข้ามชาติจนทำให้ประเทศต่างๆ ต่างร่วมมือกันในการจัดการกับอาชญากรรม เช่น ปัญหายาเสพติด การก่อการร้าย และอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศมหาอำนาจกำหนดให้ประเทศอื่นๆ วางแนวทางตามไปด้วย สอดคล้องกับดล (2554) ได้อธิบายไว้ว่า นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมไทยเมื่อ พ.ศ.2434 เป็นต้นมา กระบวนการยุติธรรมเริ่มประสบปัญหาโดยตลอดซึ่งเป็นปัญหาเชิงกระบวนการทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปจากการนำกระบวนการทัศนคติกระบวนการยุติธรรมตะวันตกมาใช้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย ที่มีรากฐานความคิดเรื่องความยุติธรรมแบบตะวันออก ทำให้ทุก

ฝ่ายต้องมีการปรับตัวอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อรัฐมีความเข้มแข็งมากขึ้น และชุมชนถูกลดบทบาทหน้าที่ในการป้องกันแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในชุมชนของตนเอง รวมทั้งเกิดความแปลกแยกในการใช้กระบวนการยุติธรรมที่เป็นแบบแผนพิธีการ ขาดความยืดหยุ่น ซึ่งรากเหง้าที่มาของปัญหากระบวนการยุติธรรมแท้ที่จริงแล้วเป็นปัญหาเชิงกระบวนการทัศน์ในการปฏิบัติต่อเหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด และชุมชนที่คลาไคลเลื่อนไปจากธรรมชาติของความสมดุลสมานฉันท์ทางสังคม ในขณะเดียวกันพรณพิพล (2554) ได้ให้ทัศนะไว้ในโครงการเวทีเพื่อปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไทยไว้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ถือเป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกที่สามารถนำมาใช้ในสังคมได้ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเครื่องมือ ประกอบด้วย เครื่องมือเหยียวยา คือ การเหยียวยาทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด เพื่อสร้างความเข้าใจโดยผ่านความรัก ความเอาใจใส่ และการเหยียวยาที่สามารถนำแนวคิดและองค์ความรู้ด้านต่างๆ มาสนับสนุนได้ เช่น หลักการจิตวิทยา หลักคุณธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ ด้านโครงสร้างคนทำงานในชุมชนก็เป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากโครงสร้างเดิมเน้นการที่ภาครัฐมีส่วนสำคัญ หากเรามองถึงทางเลือกและโอกาสแล้ว การให้หน่วยงานของรัฐปฏิบัติหน้าที่เพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ ดังนั้น การสร้างโครงสร้างคนทำงานในกระบวนการยุติธรรมทางเลือก จะเป็นการเสริมและถ่วงดุลการทำงานของชุมชนและกลไกในการดูแลพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนได้ ซึ่งจะเป็นการร่วมแรงร่วมใจกันในการดูแลรักษาสังคมให้มีระเบียบและความสงบสุข

1.3 กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับสังคมไทย คือ การนำยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับระบบยุติธรรมหลัก โดยขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคม กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมของแต่ละสังคมเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เซอร์แมน (2002) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเมื่อระบบการเมืองของประเทศใดๆ ที่มีความสำเร็จและสังคมมีการศึกษาที่ดีขึ้น ความคาดหวังที่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีพฤติกรรมที่เหมาะสมก็จะมีมากยิ่งขึ้น ตัวแบบที่เชื่อในเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์นี้ต้องอาศัยการยกระดับการศึกษาในหมู่เจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งควรสนับสนุนการศึกษาด้านอาชญาวิทยาให้กับเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้และนำมาพัฒนางานด้านกระบวนการยุติธรรม

โดยเฉพาะกลไกยุติธรรมทางเลือก ในขณะที่จุฑารัตน์ (2548) ได้กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะของ “ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี” ซึ่งมุ่งสู่ความสันติสุข โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์และวิธีปฏิบัติว่าด้วย “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ที่เกิดในสังคมไทย มีความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่ยึดเหนี่ยวระหว่าง อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่นำพากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สู่รัฐ-สังคม-กระบวนการยุติธรรมไทย สอดรับกับรังสิต (2551) ได้ศึกษาด้านกระบวนการยุติธรรมชุมชนไว้ว่า การควบคุมอาชญากรรม เคลื่อนย้ายมาสู่การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน การคุ้มครองสิทธิผู้เสียหาย และการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิด คือ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และปัจจุบันคือ กระบวนการยุติธรรมชุมชน

1.4 ความเชื่อมโยงระหว่างยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชน คือ แนวคิดยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชนมีความกลมกลืนกันอาจไม่รวมเป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด แต่โดยหลักแล้วยุติธรรมชุมชนเป็นบริบทที่ครอบคลุมโดยนำเอากลไกยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาช่วยอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน แต่เพิ่มเติมบทบาทการบริหารจัดการตนเองเข้ามา เนื่องจากชุมชนเป็นพื้นที่ที่สามารถดูแลสอดส่องกันได้ง่าย มีอาณาเขตไม่ใหญ่มาก การเริ่มต้นจากหน่วยย่อยในประเทศในการดูแลตนเองย่อมสะท้อนและเพิ่มพูนจากชุมชนหนึ่งไปชุมชนอื่นๆ โดยมีการปรับประยุกต์กระบวนการที่เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทนั้นๆ อย่างแท้จริง ทั้งนี้ วราภรณ์ (2549) ที่ได้กล่าวว่า การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ควรเป็นรูปแบบการดำเนินการที่จะต้องทำให้ผู้กระทำผิดได้ชดเชยความผิดของการกระทำด้วย เพื่อไม่ให้เกิดการกระทำผิดขึ้นอีก ในด้านชุมชนควรมีตัวแทนในการดำเนินงานของชุมชน เพื่อเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งชุมชนจะต้องมีความเป็นกลาง มีความชำนาญเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ถูกต้องชัดเจน และเหมาะสมในการไกล่เกลี่ย แต่การดำเนินการไกล่เกลี่ยนั้นควรมีการระบุนการกระทำผิดที่

ชัดเจนและเป็นแนวทางเดียวกัน เพื่อให้การปฏิบัติเกิดความเป็นธรรมและเท่าเทียมกันที่สุด จึงต้องมีการผสมผสานกระบวนการกับชุมชน

1.5 กระบวนการยุติธรรมชุมชนกับสังคมไทย คือ การนำแนวคิดยุติธรรมชุมชนแบบดั้งเดิมของไทยที่เน้นให้บทบาทหน้าที่ของชุมชนในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรม ดังนั้น สังคมไทยจึงต้องตระหนักถึงบทบาทชุมชนในการเสริมเติมเต็มกระบวนการยุติธรรม ซึ่งจุฑารัตน์ และคณะ (2550) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทหน้าที่ของชุมชนในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมเริ่มถูกลดทอนความสำคัญกลายเป็นเพียง “ผู้รับบริการ” และหันมาให้ความสำคัญกับเจ้าหน้าที่ตำรวจในการทำหน้าที่ “ให้บริการ” แทนอย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลให้ชุมชนขาดพลังความเข้มแข็ง การจัดการกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันคตินิยมทั้งหลายทั้งปวงที่ทับถมเพิ่มพูนขึ้นตามกระแสการพัฒนาประเทศก็ถูกดึงเข้าสู่สายพานของกระบวนการยุติธรรม กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม จึงได้เริ่มนำโครงการตามรอยคนดี และโครงการพลังเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแก้ปัญหาเสียดินแดนมาใช้อันเป็นจุดเริ่มการกลับคืนมาอีกครั้งของแนวคิดยุติธรรมชุมชนในสังคมไทยร่วมสมัย และณัฐพงศ์ (2550) ได้กล่าวว่า มาตรการชะลอการฟ้องเป็นมาตรการสำคัญอันหนึ่งในการนำมาใช้กับการกิจของสำนักงานอัยการสูงสุด นอกจากนั้นยังมีภารกิจอื่นๆ ที่สามารถนำยุติธรรมชุมชนเข้ามาปรับเสริมได้ โดยมีความเป็นไปได้สูงในการนำยุติธรรมชุมชนมาใช้ปรับเสริมกับการกิจของสำนักงานอัยการสูงสุด เพราะยุติธรรมชุมชนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมและต่อสำนักงานอัยการสูงสุด และรูปแบบที่เหมาะสมของการนำยุติธรรมชุมชนเข้ามาปรับเสริมกับการกิจของสำนักงานอัยการสูงสุดมี 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบคณะกรรมการ รูปแบบการประสานงาน และรูปแบบเป็นที่ปรึกษา

1.6 ยุติธรรมชุมชนกับการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ คือ การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่โดยให้ชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือหุ้นส่วน เป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักบริหารจัดการตนเอง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมของแนวนโยบายของท้องถิ่นต่างๆ ที่มีบริบทต่างกัน ดังนั้น การให้ท้องถิ่นต่างๆ บริหารจัดการร่วมกับรัฐในฐานะหุ้นส่วนย่อมทำให้แต่ละท้องถิ่นได้จัดการปัญหาได้ถูกต้องตามบริบทของตนเอง ทั้งนี้

จาเนตและโรเบิร์ต (2007) ได้กล่าวไว้ว่า การให้บริการภาครัฐแนวใหม่ ทำให้เกิดความคิด ทบทวนในเรื่องกระบวนการ โครงสร้างและกฎเกณฑ์ต่างๆ ขององค์กร เพื่อเปิดโอกาสให้ เข้าถึงและมีส่วนร่วมกับบุคคลซึ่งให้บริการในทุกขั้นตอนของกระบวนการปกครอง ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมรับรู้ ร่วมตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ ตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ภาครัฐต้องตระหนักถึง ซึ่งแต่เดิมนั้นรัฐมักจะรวบอำนาจที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมไว้ที่ตนเองเป็นหลัก และชนิดา (2553) ได้กล่าวว่า การ มุ่งแสวงหาความมีประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการภาครัฐ เป็นการยกย่องกลไกช่วย สนับสนุนแนวคิดทั่วไปของรัฐบาลในระบบราชการเครื่องจักร การจัดการภาครัฐจึงไม่ สามารถบรรลุผลลัพธ์ในการกระจายที่เท่าเทียมกันได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากการ แสวงหาประสิทธิภาพของการจัดการเพียงเพื่อจะขยายขอบเขตของความมีประสิทธิภาพ เท่านั้น ดังนั้น ภาครัฐเมื่อทำการกำหนดเป้าหมายของการจัดการภาครัฐในเรื่อง ประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายในเรื่องความเสมอภาคควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ กลไกส่งเสริมความยุติธรรม สอดคล้องกับพันตำรวจโทพงษ์ธร (2556) ได้กล่าวว่า การ บริหารจัดการภาครัฐควรมุ่งไปที่ความรับผิดชอบและการตรวจสอบได้ ให้แก่ลูกค้า ผู้รับบริการและมุ่งการดำเนินงานให้อยู่ในระดับสูงขึ้น การรื้อปรับโครงสร้างหน่วยงาน ราชการ การปรับนิยามขอบเขตภารกิจขององค์กร กระบวนการขององค์กรตามสายงาน ให้คล่องตัวมีประสิทธิภาพและการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ

1.7 ยุติธรรมชุมชนกับการสร้างการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมของภาค ประชาชน ในด้านกระบวนการยุติธรรมต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่ง กระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อนเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรม ความไว้วางใจ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกับรัฐจะส่งผลให้รัฐและประชาชนสามารถพัฒนานา กลไกด้านกระบวนการยุติธรรมได้ ทั้งนี้ พันตำรวจโท พงษ์ธร (2556) ได้กล่าวว่า แนว ททางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม สะท้อนให้เห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งกับประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานใน กระบวนการยุติธรรมจะต้องศึกษากระบวนการเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริง โดยต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของคนในชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของ

กิจกรรม ซึ่งกิจกรรมต้องดำเนินในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน และแนวทางการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่รับดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอก สอดคล้องกับลัตดาวัลย์ (2550) ได้กล่าวว่า การสนับสนุนเชิงนโยบายจากรัฐอย่างจริงจังในการเสริมสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วมทางการเมือง การสรรค์สร้างประชาธิปไตยชุมชน ด้วยการสร้างกลไกทางกฎหมายเพื่อเป็นหลักประกันการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้เป็นจริง รวมถึงการจัดให้มีกลไกในรูปแบบสภาประชาธิปไตยชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่ถกเถียงเรียนรู้ทางการเมืองชุมชน

1.8 ยุติธรรมชุมชนกับบริบทสังคมประชาธิปไตยไทย คือ การนำอุดมการณ์ประชาธิปไตยมาใช้ในการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของประเทศ ไทย ประกอบไปด้วย อุดมการณ์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประเทศไทย กระบวนการ โครงสร้าง และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งภาครัฐต้องตระหนักถึงกระบวนการสร้างความเข้มแข็ง การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานกับรัฐอย่างต่อเนื่องในฐานะผู้มีส่วนได้เสีย และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้คิดได้จัดการ เมื่อพิจารณาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พบว่า ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้ความสำคัญกับการทำหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ในการตรวจสอบและให้คำแนะนำ ในกรณีที่ มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน สอดคล้องกับบรรดักดิ์ (2536) และเสนห์ (2547) ได้มีทัศนะในด้านสิทธิชุมชนไว้ว่า สิทธิชุมชนนั้นไม่ใช่เรื่องของบุคคล และของรัฐเท่านั้น แต่เป็นสิทธิของชุมชนในการจัดการใช้ประโยชน์ และมีหน้าที่บำรุงรักษาเหนือทรัพยากร ดังนั้น สิทธิชุมชนจึงถือเป็นระบบที่จะต้องเปิดให้สิทธิเสรีภาพและความสร้างสรรค์ของปัจเจกชน ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนและตอบสนอง เพราะภายใต้สังคมเปิดโลกาภิวัตน์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ ภายใต้หลักประชาธิปไตยชุมชนต้องได้รับการคุ้มครองทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงต้องมีการจัดการเชิงอำนาจระหว่างรัฐกับ

ชุมชน โดยเน้นเรื่องคุณค่าของชุมชน และสร้างพลังให้กับชุมชนเพื่อความเข้มแข็ง เช่นเดียวกับกิตติพงษ์ (2541) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า กระแสประชาธิปไตยที่สร้างความเจริญของเทคโนโลยีและความสะดวกในการติดต่อสื่อสารทำให้โลกมีลักษณะกลายเป็นหมู่บ้านมากขึ้น ปรากฏการณ์เหล่านี้จะนำไปสู่ความร่วมมือมากขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมในประเทศต่างๆ อันจะนำไปสู่พัฒนาการของการศึกษาเปรียบเทียบ และการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันและกันมากขึ้น ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายและแนวปฏิบัติในกระบวนการยุติธรรม สอดคล้องกับงานสุดจิต (2546) ที่ว่าการขับเคลื่อนของกระบวนการทัศน์เป็นการพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสของประชาธิปไตยได้

1.9 ยุติธรรมชุมชนกับการบูรณาการให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม คือ การกำหนดตัวชี้วัดด้านกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ที่สามารถออกแบบให้นำมาใช้ในการสรุปและเป็นตัวแทนในการอธิบายข้อมูลที่สำคัญมากมายได้ง่าย ประกอบกับเป็นเครื่องมือในการประเมินผลงาน หรือบ่งชี้ความสำเร็จมาตรฐาน เพื่อนำมาสู่การกำหนดนโยบาย และกลไกสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของระบบยุติธรรมกระแสหลัก ตัวชี้วัดด้านกระบวนการยุติธรรมจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกลไกด้านกระบวนการยุติธรรมทางเลือก ตลอดจนการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทปัญหาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมได้ง่าย การเข้าไปแก้ปัญหาด้านกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับบริบทต่างๆ จึงง่ายต่อการอธิบายและมีเกณฑ์มาตรฐานต่อระบบยุติธรรมของตนเอง ซึ่งง่ายต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม สอดคล้องกับอ็วอง แดน ดูแรนต์ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และแอลิสัน แม็คเฟล (2015) ได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของสังคมในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือระหว่างประเทศ ที่ควรให้ความสำคัญกับตัวชี้วัดในกระบวนการยุติธรรม ที่สำคัญคือ การค้นหาจุดบกพร่องอันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายและแนวทางแก้ไข ดังนั้น ตัวชี้วัดจึงต้องเป็นหนึ่งในการกลไกสำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม เนื่องจากสามารถส่งเสริมการแลกเปลี่ยนกันระหว่างหน่วยงานภายในกระบวนการยุติธรรม สังคมภายนอกในการสร้างกลไกประเมินคุณภาพ

ของระบบ การประเมินผลและเป็นการพัฒนากระบวนการยุติธรรมให้เป็นที่น่าเชื่อถือและยอมรับจากสังคมได้

2 กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนในสถานการณ์ปัจจุบันของประเทศไทย

ปัญหาการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่ชุมชนเป้าหมายสำคัญคือ การยุติข้อพิพาทให้เป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และเป็นธรรม ซึ่งปัจจุบันภาครัฐมีกลไกในการช่วยเหลือให้กับชุมชน ผ่านกระบวนการร้องเรียนกับหน่วยงานของรัฐ และองค์กรอิสระ ซึ่งพบว่า มีอัตราเรื่องร้องเรียนจำนวนมากเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและองค์กรอิสระ ในขณะที่กลไกขององค์กรอิสระถือเป็นส่วนช่วยเหลือกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในการเบื้องต้น เพื่อคัดกรองและยุติข้อพิพาท แต่ปัจจุบันศาลยุติธรรมต้องประสบกับปัญหาคดีที่เพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งปัญหาดังกล่าวทำให้ปริมาณการฟ้องคดีเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมาคดีที่ฟ้องร้องต่อศาลเกินกว่าหนึ่งล้านคดีเป็นประจำทุกปี ประกอบกับลักษณะคดีที่พิพาทกันในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต ทำให้การพิจารณาและพิพากษาคดีใช้เวลาเนิ่นนานยิ่งขึ้น ศาลยุติธรรมทั่วประเทศจึงมีภาระหน้าที่ในการวางแผนบริหารจัดการทั้งด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และการบริหารจัดการคดี ให้มีประสิทธิภาพเพื่อแก้ไขปัญห ปริมาณคดีที่คั่งค้าง นอกจากนี้ บทบาทขององค์กรอิสระยังถูกจำกัดไว้เพียงการช่วยเหลือด้านความยุติธรรมก่อนการฟ้องร้องคดีเท่านั้น ซึ่งในกระบวนการยุติธรรมยังมีขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการที่ใช้เวลาพอสมควร ดังนั้น หากมีการพัฒนาบทบาทขององค์กรอิสระ ชุมชน และภาครัฐในการบูรณาการการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นทางของกระบวนการยุติธรรมไปจนถึงปลายทาง จะทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างปกติสุข จะเป็นการพัฒนาบทบาทการทำงานของชุมชนและภาครัฐให้มีส่วนเสริมเติมเต็มกระบวนการยุติธรรมได้ต่อไป

2.1 กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนของชุมชนตลาดมาบตาพุด จังหวัดระยอง ประกอบด้วย ผู้นำ เนื่องจากชาวชุมชนมีความรักศรัทธาในตัวผู้นำ ส่วนข้อพิพาทระหว่างชุมชนยังจำเป็นต้องให้องค์กรภาครัฐเข้ามาสนับสนุน อย่างไรก็ตาม การมี

ปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของภาครัฐ ทำให้สามารถได้รับการแก้ปัญหาต่างๆ อย่างทัน่วงที เช่น กรณีปัญหาโรงงานส่งกลิ่นเหม็น การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการแก้ไข ซึ่งชาวชุมชนตลาดมาตาพุตใช้การมีส่วนร่วมในการจัดการกิจการของชุมชน ด้านงบประมาณ การเสนอโครงการ การดูแลความสงบเรียบร้อย การวางแผนทางป้องกันปัญหา และร่วมกันทำฉันทามติเพื่อพูดคุยกับภาครัฐ ทั้งการบริหารจัดการตนเองและการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วน เพื่อให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนตระหนักถึงการทำงานร่วมกัน โดยภาครัฐต้องส่งเสริมกิจกรรม องค์ความรู้ด้านกฎหมาย ระเบียบกฎเกณฑ์ ส่วนภาคเอกชนต้องเข้ามาร่วมสนับสนุนพัฒนา ป้องกันเพื่อให้อาวุชนและโรงงานอยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสม เมื่อทุกภาคส่วนร่วมมือกัน ความรอบด้านในการแก้ปัญหา ความรู้ด้านกฎหมายของภาครัฐ ความทันสมัยของภาคเอกชน จะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์ โดยเฉพาะเรื่องข้อขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ดำรงค์ศักดิ์ (2549) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการงานสังคมสงเคราะห์และการจัดการสวัสดิการสังคมแนวใหม่เป็นการแสวงหาทางออกในด้านการบริหารจัดการซึ่งจะต้องสะท้อนมาจากปัญหาและอุปสรรคของระบบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานบริการในภาครัฐที่จะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาในการให้บริการได้อย่างถูกต้องตรงประเด็น และเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดกับการบริหารงานภาครัฐและเอื้อให้เกิดแนวทางของการจัดการความสัมพันธ์กับพลเมือง สอดคล้องกับณัฐพล (2552) ได้ให้ความสำคัญกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานของภาครัฐที่จะต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยแนวทางในการส่งเสริม พบว่า ควรมีการทำความเข้าใจให้กระจ่างชัดในข้อกฎหมาย และแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในบทบาทและการกิจนี้ และการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาคราชการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ และในระดับนโยบายรัฐควรมีความชัดเจนและต่อเนื่อง

2.2 กระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ป้องกัน การยุติข้อพิพาท การกำหนดมาตรฐานและสนับสนุนบทบาทของชุมชนในการไกล่เกลี่ย การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน การสร้างความเข้มแข็ง การบริหารจัดการตนเอง การไกล่เกลี่ย

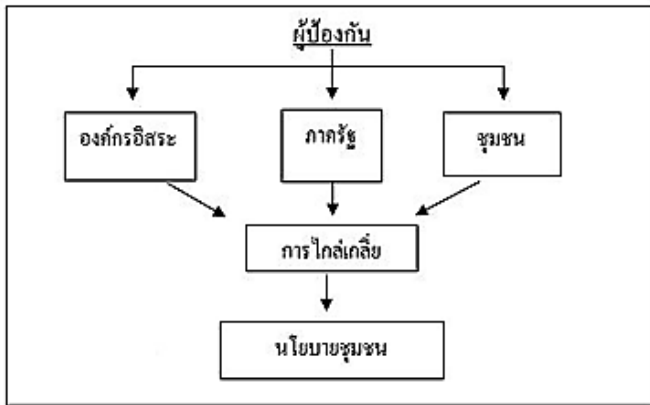
และการฟื้นฟูเยียวยา ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนต้องตระหนักถึงบทบาทดังกล่าว เพื่อให้เกิดกระบวนการอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ซึ่งนันทา (2546) ได้ให้ความสำคัญกับศักยภาพของชุมชนพบว่า จากการที่เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการตามกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้สร้างการยอมรับตัวเจ้าหน้าที่มากขึ้น เพราะเจ้าหน้าที่มีการกิจและบทบาทชัดเจนในการเป็นที่ปรึกษา ส่งเสริม แนะนำประสานงานในลักษณะผู้อำนวยความสะดวก และได้สร้างความรู้ความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืนโดยการเรียนรู้ร่วมกันกับเกษตรกร สอดคล้องกับเสรี (2542) ได้กล่าวว่า การที่ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเอง สามารถบริหารจัดการตัวเอง จัดการทรัพยากร มีความรักท้องถิ่นเคารพในวัฒนธรรม ภูมิปัญญา มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย พอกอยู่พอกิน มีชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและสมดุลกับธรรมชาติ และรังสิต (2551) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับสถาบันของรัฐที่ทำหน้าดูแลความยุติธรรม ซึ่งชุมชนเองต้องตระหนักถึงการเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อป้องกันปัญหาความยุติธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการรวมพลังของชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งและรู้จักใช้กลไกทางสังคมในการดำเนินการผ่านกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่

3. แนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

การพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยต้องให้ชุมชนตระหนักในสิทธิพลเมือง และสิทธิชุมชนตามระบอบประชาธิปไตย ภาคเอกชนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และภาครัฐต้องทำหน้าที่ส่งเสริมบทบาทชุมชนและถ่ายทอดประสบการณ์ในการบริหารจัดการความยุติธรรมให้กับชุมชนในรูปแบบการปฏิบัติจริงตั้งแต่กระบวนการยุติธรรมก่อนขึ้นศาล กระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล และกระบวนการยุติธรรมหลังคำพิพากษา และส่งเสริมการใช้ระบบและวิธีการที่เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและตามมาตรฐานสากล ดังเช่นกิตติพงษ์ (2550) พบว่า กระบวนการยุติธรรมนั้นถูกผูกขาดโดยรัฐมากเกินไปเป็นเรื่องที่รัฐเข้ามา

จัดการทั้งหมด ทั้งระบบโดยไม่มีพื้นที่ให้ชุมชนและประชาสังคมเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วม ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่พูดกันในทุกเวทีการสัมมนา และเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งมีความสำคัญที่พูดกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งกระบวนการยุติธรรมนั้นมุ่งเน้นที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ในบางครั้งหลงลืมที่จะให้ความสำคัญต่อผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม และกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยยังดึงข้อพิพาทเข้าสู่ระบบ ไม่ค่อยมีกระบวนการที่จะส่งเสริมให้มีการแก้ไขปัญหในชุมชน และไม่ค่อยส่งเสริมให้มีการยุติข้อปัญหาในชั้นตำรวจ ชั้นอัยการเท่าที่ควร มีแต่การดึงคดีไปสู่ระบบของศาล ซึ่งมีภารกิจค่อนข้างมากอยู่แล้ว ดังนั้น จำนวนคดีจะไหลไปสู่กรมราชทัณฑ์ ทำให้กรมราชทัณฑ์มีภารกิจค่อนข้างมากเกินไปกว่ากำลังที่มีอยู่จะรับได้ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าการใช้แนวคิดนั้นทำให้เกิดปัญหาค้นถ้ำเรื้อรัง เกิดปัญหาว่าจำนวนเด็กกระทำความผิดมากเกินไปกว่าสถานพินิจจะดูแลได้ และคนเหล่านั้นอาจจะไม่ได้รับการฟื้นฟูที่เหมาะสมเพราะทรัพยากรที่จำกัด ส่งผลให้ไม่สามารถจะกลับมาเป็นพลเมืองดีของสังคมได้ ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมชุมชนจึงเป็นแนวทางและแบบแผนของกลยุทธ์เชิงรุกที่เน้นป้องกันอาชญากรรมด้วยการทำงานร่วมกันของชุมชนในลักษณะของหุ้นส่วนที่เข้มแข็งระหว่าง องค์การภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อความปลอดภัยของสาธารณะกับชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐอนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วมและรัฐเป็นผู้กำหนดว่าจะให้ใครหรือชุมชนใดเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติและยุติธรรมชุมชนในกระบวนการทัศนคติความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ การที่ชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ส่วนรัฐเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเป็นเจ้าของอำนาจเป็นผู้ให้การสนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ได้ โดยชุมชนต้องมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 3 ประการ คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน การระงับข้อพิพาทในวิถีทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และการป้องกันปัญหาอาชญากรรม ซึ่งเป็นกลไกการทำงานตามระบบยุติธรรมชุมชนที่เชื่อมโยงกับระบบยุติธรรมหลัก ดังนั้น แนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยจึงควรเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการยุติธรรมก่อนขึ้นศาล กระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล และกระบวนการยุติธรรมหลังคำพิพากษาของศาล

ก่อนชั้นศาล คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและป้องกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นกลไกที่ภาครัฐและชุมชนส่งเสริมให้แต่พื้นที่ดูแลและปกป้องตนเอง ซึ่งต้องเกิดจากการหารือร่วมกันและกำหนดเป็นนโยบายชุมชนที่ให้บทบาทกับชุมชนทำหน้าที่ร่วมกับภาครัฐในการป้องกันและดูแลตนเอง เพื่อลดภาระของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและลดปัญหาค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมที่ค่อนข้างสูงและใช้ระยะเวลานาน ผู้วิจัยสามารถเขียนเป็นแผนภาพกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมก่อนชั้นศาลได้ ดังรูปที่ 1

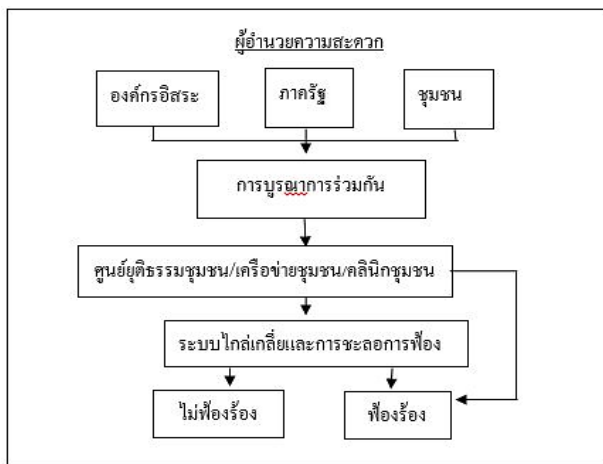

รูปที่ 1 กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมก่อนชั้นศาล

ในชั้นศาล คือ ภาครัฐและชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการช่วยเหลือกรณีเกิดข้อพิพาทที่เป็นคดีความ กระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล คือ กระบวนการระหว่างการดำเนินคดีในชั้นศาล ซึ่งเป็นเรื่องของคู่กรณี ผู้ต้องหาและจำเลย ในการหาข้อเท็จจริงสำหรับการต่อสู้ จึงจำเป็นอย่างย้งที่ต้องได้รับความรู้ทางด้านกฎหมาย ช่องทางและกระบวนการดำเนินคดีที่ชัดเจน ซึ่งกระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรม จะเป็นกลไกที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการทำงานร่วมกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม เช่น ตำรวจ และอัยการ ในการให้ข้อมูลสนับสนุน ข้อเท็จจริง การใช้ความสัมพันธ์ในการทำความเข้าใจกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย

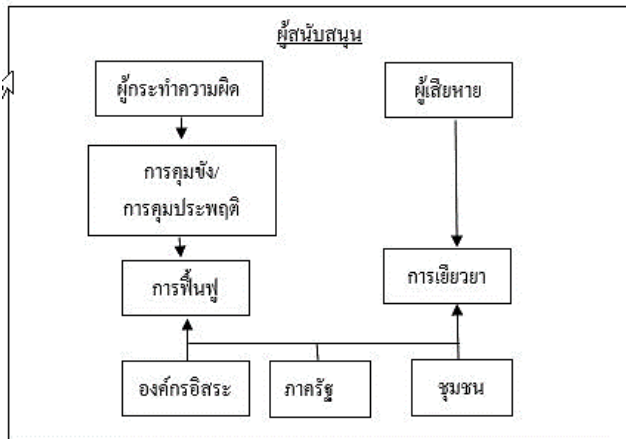
เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายใช้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่ถูกต้องในการดำเนินการทางคดี ดังรูปที่

2

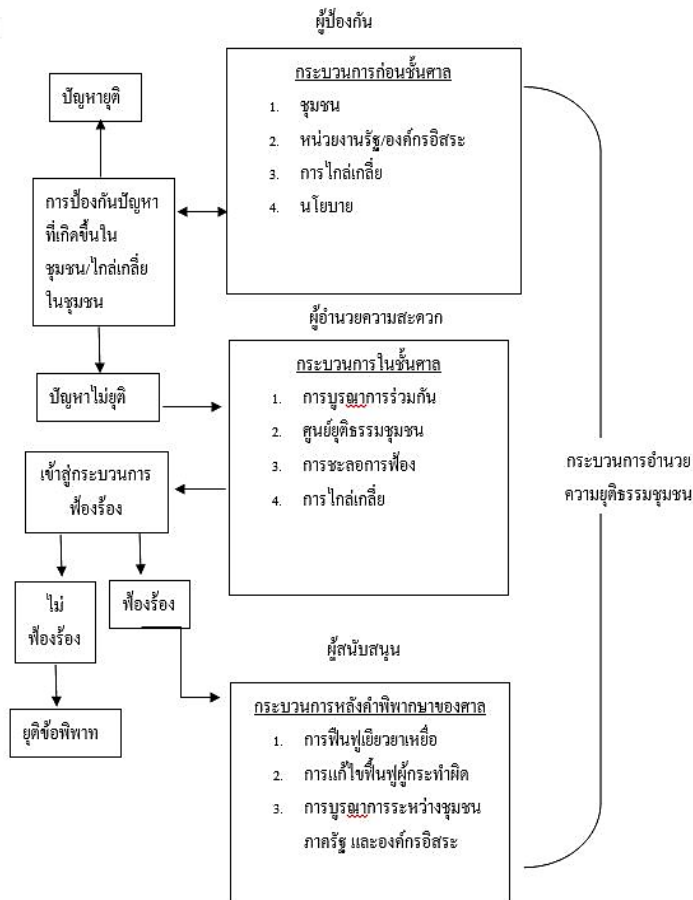
รูปที่ 2 กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล

หลังชั้นศาล คือ ภาครัฐ ชุมชนและภาคเอกชนทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการฟื้นฟูให้กับผู้กระทำความผิดให้กลับสู่สังคม โดยการสร้างแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สามารถรองรับปริมาณงานคุมประพฤติได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีส่วนช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งปลอดภัยจากอาชญากรรม ผ่านทางอาสาสมัครคุมประพฤติและเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และการเยียวยาให้กับเหยื่อหรือผู้เสียหาย โดยการให้ชุมชนในฐานะผู้ใกล้ชิด เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือภาครัฐในการฟื้นฟูสภาพจิตใจและกายให้กลับมาเป็นปกติได้ และเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการติดตามความเป็นไปของเหยื่อหรือผู้เสียหาย ว่าเหยื่อใช้ชีวิตต่อไปอย่างไร ซึ่งปัจจุบันไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควรในเรื่องดังกล่าว ซึ่งแตกต่างจากในต่างประเทศ ที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอ็นจีโอจะระดมความช่วยเหลือ ส่งนักจิตวิทยาเข้าไปดูแลฟื้นฟูจิตใจ ติดตามพัฒนาการของเหยื่อจนมั่นใจว่ามีความพร้อมที่จะกลับมามีชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นปกติอีกครั้ง ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 กระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมหลังคำพิพากษาของศาล

ดังนั้น การพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอิสระ และภาคเอกชน ในการทำหน้าที่เป็นผู้ป้องกัน ผู้อำนวยความสะดวก และผู้สนับสนุนการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกชุมชนสำหรับชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยต้องให้ชุมชนตระหนักในสิทธิพลเมือง และสิทธิชุมชนตามระบอบประชาธิปไตย ภาคเอกชนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม และภาครัฐต้องทำหน้าที่ส่งเสริมบทบาทชุมชนและถ่ายทอดประสบการณ์ในการบริหารจัดการความยุติธรรมให้กับชุมชนในรูปแบบการปฏิบัติจริง ตั้งแต่กระบวนการยุติธรรมก่อนชั้นศาล กระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล และกระบวนการยุติธรรมหลังคำพิพากษา และส่งเสริมการใช้ระบบและวิธีการที่เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติและตามมาตรฐานสากล ดังรูปที่ 4

รูปที่ 4 แนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีข้อค้นพบในการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการป้องกันปัญหา การอำนวยความสะดวก และการสนับสนุนที่ภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อตอบสนองกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอนทั้งกระบวนการยุติธรรมก่อนขึ้นศาล กระบวนการยุติธรรมในชั้นศาล และกระบวนการ

ยุติธรรมหลังคำพิพากษาของศาล เพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรมที่รวดเร็ว และเป็นธรรม ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ดังนี้

1. ภาครัฐ ควรกำหนดให้มีระบบการคุ้มครองสิทธิชุมชนโดยการวางมาตรฐานด้านกระบวนการยุติธรรมให้กับชุมชน ทั้งอำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการ ความช่วยเหลือด้านต่างๆ ที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน เช่น การคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองด้านวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ตามบริบทของชุมชนนั้นๆ ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับภาครัฐอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ถูกกฎหมาย และเป็นธรรม

2. รัฐบาล และกระทรวงยุติธรรมควรจัดให้มีการจัดทำคู่มืออำนาจหน้าที่ และสิทธิของชุมชน โดยการส่งเสริมประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมว่าควรทำอย่างไร ขั้นตอนเป็นเช่นไร เพื่อให้สามารถเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม และจัดให้มีวิธีการประเมินประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมไทย ให้เกิดการเอจางอิงเอจางกับการใช้ประโยชน์จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชน นำไปสู่การจัดระบบสถิติ ข้อมูลผลกระทบต่อสังคม และในระดับผลลัพธ์ แทนที่จะไปเสียเวลาและงบประมาณกับการแก้ปัญหาเรื่องร้องเรียนต่างๆ รวมถึงการสนับสนุนบทบาทชุมชนให้เข้าใจหน้าที่และกระบวนการทำงานในกระบวนการยุติธรรม และการประยุกต์ข้อมูลที่เป็นทางการไปใช้ในการจัดระดับกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

3. รัฐบาล การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงสาธารณสุข ภาคเอกชน (โรงงานอุตสาหกรรม) และชุมชน ต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยกำหนดให้ชุมชนสามารถทำงานและสนับสนุนงานของรัฐ โดยอาศัยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ให้กับชุมชนได้

4. รัฐบาล สำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวงยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) และชุมชน ควรกำหนดให้มีการบูรณาการตัวชี้วัดของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม และการสร้างบัญชีมาตรฐานการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ให้สอดคล้องกับบริบท

ของชุมชน โดยการสังเคราะห์กระบวนการในกระบวนการยุติธรรมจากประชาชนเพื่อสร้างบัญชีคู่มือมาตรฐานการอำนวยความสะดวกยุติธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและเป็นรูปธรรม และควรจัดให้มีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานการอำนวยความสะดวกยุติธรรมที่เน้นการป้องกันและสร้างแนวทางลดความขัดแย้งที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล โดยการนำเอาจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค สาเหตุและปัจจัยของกระบวนการยุติธรรมไทยมาวางแนวทางการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางเลือกให้มีมาตรฐาน ในการสร้างตัวชี้วัด และการยกระดับตัวชี้วัดที่สามารถตอบสนองกลไกของกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเหมาะสม และมีการตรวจสอบความคืบหน้าและประเมินความสำเร็จของกระบวนการ

สรุป

แนวทางการพัฒนากระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย คือ การเพิ่มบทบาทของชุมชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยภาครัฐต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของชุมชนให้ชัดเจน โดยการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมายว่าด้วยมาตรฐานการไกล่เกลี่ย กฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการชุมชน และกฎหมายว่าด้วยสิทธิและอำนาจหน้าที่ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการบริหารจัดการภายในชุมชนได้ตามกรอบที่รัฐเห็นว่าเหมาะสม และป้องกันการสร้างอิทธิพลในชุมชน ซึ่งถือเป็นระบบคุ้มครองสิทธิชุมชน นอกจากนี้ ในส่วนของกระบวนการยุติธรรมภาครัฐต้องทำหน้าที่ร่วมกับชุมชน เริ่มตั้งแต่กระบวนการก่อนชั้นศาล ภาครัฐและชุมชนต้องร่วมกันทำหน้าที่เป็นผู้ป้องกันปัญหา โดยร่วมกันสร้างเครือข่าย และจัดระบบการให้บริการด้านกฎหมายและระเบียบราชการที่เกี่ยวข้อง และการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งเป็นการเบื้องต้น เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าใจบริบทของปัญหาและพิจารณาข้อขัดแย้งตามหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นข้อมูล ข้อเท็จจริง หลักกฎหมาย โดยไม่ใช้สามัญสำนึกในการตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการในชั้นศาล หลังจากนั้น หากมีความจำเป็นที่ต้องเข้าสู่กระบวนการในชั้นศาล ภาครัฐและชุมชนต้องทำหน้าที่ผู้อำนวยความสะดวกให้กับชุมชนในการต่อสู้ในชั้นศาล ทั้งการบริการทางกฎหมาย กฎเกณฑ์และระเบียบที่จำเป็นในกระบวนการฟ้องร้อง รวมทั้ง มีส่วนช่วยในการไกล่เกลี่ยของภาครัฐ

เพื่อชี้แจงข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในกรณีผิดสามารถให้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ง่ายต่อความเข้าใจและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งทำให้กระบวนการในชั้นศาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นธรรมมากกว่าต้องรื้อคดีในชั้นศาลเป็นระยะเวลานาน อย่างไรก็ตาม เมื่อศาลมีคำพิพากษาใดๆ ภาครัฐและชุมชนต้องเป็นผู้สนับสนุนในการดำเนินการตามคำพิพากษา ในกรณีผู้กระทำความผิดต้องได้รับการฟื้นฟู และชุมชนต้องเปิดโอกาสให้กลับตัวเพื่อปรับพฤติกรรมไม่ให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำ หรือมีมาตรการร่วมกับภาครัฐในวิธีการเพื่อความปลอดภัยในสังคม และกรณีของผู้เสียหาย ภาครัฐและชุมชนต้องทำหน้าที่สนับสนุนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้เสียหายว่าควรได้รับการเยียวยาใดบ้างตามที่กฎหมายบัญญัติ ภาครัฐและชุมชนต้องร่วมกันช่วยฟื้นฟูผู้เสียหายให้กลับสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณนายวิรัช ชินวินิจกุล นายอุดม เฟื่องฟุ้ง นายกิตติพงษ์ กิตยารักษ์ นายธวัชชัย ไทยเขียว นายอดุลย์ ชันทอง และศาสตราจารย์อมรา พงศาพิชญ์ ที่ได้ช่วยเหลือและให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลการวิจัยและความรู้ในเรื่องกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทย ตลอดจนความรู้จากตำราและงานวิจัยจากผู้ทรงความรู้ด้านกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ร.ศ. ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ที่ได้ให้ความสำคัญของการสร้างทางเลือกและการพัฒนาชุมชนที่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม. 2546. กระบวนทัศน์ใหม่ : ยุติธรรมชุมชน. รายงานสรุปการสัมมนาทางวิชาการ จัดทำโดย กรมคุมประพฤติ 16 พฤษภาคม 2546 (อัดสำเนา)

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2541). กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. 2550. ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการ
อำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยชุมชนเพื่อชุมชน, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.).

คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. 2554. โครงการเวทีความคิดเพื่อการปฏิรูปกระบวนการ
ยุติธรรมไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. 2550. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน.
กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

_____. 2552. รายงานประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนปี 2547-2550 ใน
ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2548. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนการตัดสิน
กระบวนการยุติธรรมไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสหวิทยาการ,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. 2548. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน “อำนาจ” แก่
เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.).

_____. 2556. ระบบยุติธรรมและยุติธรรมทางเลือก : แนวการวิเคราะห์เชิง
สังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และคณะ. 2550. ยุติธรรมชุมชน: การเปิดพื้นที่ของชุมชนในการ
อำนวยความสะดวกยุติธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

ชนิดา จิตตรุทธะ. 2553. “การจัดการภาครัฐแนวใหม่: ประสิทธิภาพหรือความยุติธรรม”.
วารสารการจัดการสมัยใหม่ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2551): 11-26.

ดำรงศักดิ์ จันทพิชัย. 2549. การจัดการงานสังคมสงเคราะห์โดยมุ่งเน้นความสัมพันธ์กับ
ผู้ให้บริการ. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (การบริการสังคม),
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ. 2536. “ข้อสังเกตเชิงกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวกับ
ทรัพยากรธรรมชาติ”. รฟสาร ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2536): 22-29

- เสรี พงศ์พิศ. 2542. เศรษฐกิจชุมชน : ทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- เสน่ จามริก. 2547. สิทธิมนุษยชนในมุมมองระดับโลก. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- สุรสิทธิ์ รุ่งเรืองศิลป์. 2546. การจัดการบริการสังคมของเทศบาลในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาการบริหารสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุดจิต เจนนพกาญจน์. 2546. กระบวนทัศน์ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาการบริหารสังคม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รังสิต โลไทยสงค์. 2551. กระบวนการยุติธรรมชุมชน: กระบวนทัศน์และกระบวนการเสริมสร้างสังคมแห่งความเป็นธรรม. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารศาสตร์, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ลัดดาวลัย ดันติวิทยาทักษ์. 2550. ขบวนการประชาสังคมกับการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐพงศ์ สุวรรณพาณิชย์. 2550. การมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมชุมชน: ศึกษากรณีสำนักงานอัยการสูงสุด. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ณัฐพล ชุมวรฐายี. 2552. ความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- นันทา ดิงสมบัติยุทธ. 2546. การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง. กรมส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วรารักษ์ บัวเพื่อน. 2549. บทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารงาน
ยุติธรรม, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

Bureau of Justice Assistance. 2001. Community Justice in Rural America: Four
Examples And Four Future. Washington: Washington DC. office of
Justice program.

Dandurand, Y., K. Kittayarak, and A. Macphail. 2015. Justice Indicators and
Criminal Justice Reform A reference Tool. Vancouver, British
Columbia, Canada: International Centre for Criminal Law and Criminal
Justice Policy and the Thailand Institute of Justice.

Denhardt J. V. and R. B. Denhardt. 2007. The New Public Service. New York:
M.E. Sharpe, Inc.

Karp, D and T. Clear. 2000. Community Justice : Conceptual Framework,in
Boundary change in criminal justice organization. USA : Washington
D.C..National Institute of justice.

Marshall, T. F. 1996. The evolution of restorative justice in Britain. European
Journal on Criminal Policy and Research. 4 (4): 21-43.

McCold, P and T. Wachtel. 2002. Restorative justice theory validation. UK:
Willan Publishing.

Sherman, L. W. 2002. Trust and Confidence in Criminal Justice. NIJ Journal
March (2002) : 23 - 31.

The United Nations. 2011. The United Nations Rule of Law Indicators
Implementation Guide and Project Tools. United Nations Publication

Zehr, H. and J. Braithwaite. 1995. Re-Thinking Criminal Justice: Restorative Justice. USA: National Criminal Justice Reference Service.